

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЗА КОРДОНОМ

НАЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: ГЛОБАЛЬНИЙ РУХ ДО НЕОЛІБЕРАЛІЗМУ?

Тетяна Семигіна,

старший викладач Школи соціальної роботи

Національного університету «Києво-Могилянська академія»,

магістр соціальної роботи,

доктор філософії в галузі політології

Глобалізація як чинник змін у моделях соціальної політики

Нині населення на Землі стає дедалі більше, особливо в країнах із низьким рівнем розвитку, тоді як у індустріалізованих країнах спостерігають постаріння населення. Прірва між бідними та багатими країнами поглиблюється, численні політичні та етнічні конфлікти призводять до погіршення соціальної ситуації, появи мігрантів і біженців. Нові проблеми — пандемія ВІЛ/СНІДу, поширення наркотиків, зміни в традиційному стилі та способі життя, становлення світоцілісності як полікультурного простору — привертають посилену увагу тих, від кого залежить прийняття політичних рішень у соціальній політиці.

Досі в соціальній політиці вважали за доцільне дотримуватися певних класифікацій моделей соціальної політики, однак за останні два десятиріччя глобалізація кинула серйозний виклик національним системам соціального захисту. Становлення світу у вигляді спільного простору важко назвати лінійним і прозорим процесом. Чимало країн із добре розвиненим державним соціальним забезпеченням відчують зростаючу беспорядність в умовах глобалізованої світо-

вої економіки [1]. Відбуваються радикальні зміни в соціальній сфері тих країн, які раніше належали до так званого «другого світу». Зростає й напруження в країнах, що розвиваються. Тамтешні мешканці — завдяки швидкому отриманню нової інформації — починають усвідомлювати різницю в рівні життя як усередині країни, так і в порівнянні з іншими країнами. Наразі Генеральний секретар ООН Кофі Анан заявив на світовому економічному форумі, що маси людей, позбавлених елементарних прав і соціальних умов, не можна розглядати як жертви глобалізації, проблема, на його думку, полягає не в тому, що пригнічені люди опинилися в глобалізованому ринку, а в тому, що вони з нього виключені [2].

Зміни в моделях соціальної політики мають практичне значення, адже держави мусять у черговий раз робити вибір між колективною та індивідуальною відповідальністю за соціальний добробут, між обов'язками працівника та обов'язками роботодавця у страхуванні від соціальних ризиків, між обов'язковою та добровільною участю в соціальних програмах, між орієнтацією на позитивну чи на негативну свободу (стимулювання чи обмеження певної поведінки), між вертикальним чи горизонтальним перерозподілом прибутків, між місцевим, національним чи наднаціональним регулюванням соціальної сфери. У кожній з цих альтернатив можна знайти позитивні та негативні риси, проте для соціальної політики важлива збалансованість її елементів, внутрішня послідовність і логічність моделі.

Вивчення впливу глобалізації на моделі соціальної політики

1990 року у Великобританії вийшла друком книжка «Три світи капіталізму», що стала бестселером соціальної політики й передруковувалася в багатьох країнах. Відомий науковець Г. Еспінг-Андерсон дослідив і класифікував моделі соціальної політики різних індустріалізованих країн (табл.1), виокремивши корпоративістську, соціал-демократичну та ліберальну [3]. Причому та чи інша модель соціальної політики має в своїй основі певні цінності (наприклад, соціальну справедливість, рівність, прагматизм тощо). Так, у скандинавських країнах загальноновизнано, що потреби людей має задовольняти держава на універсальній основі, тоді як у США очікують, що державні соціальні служби допомагатимуть тільки найнужденнішим. Корпоративізм передбачає активну участь профспілок і об'єднань роботодавців у соціальних програмах.

Таблиця 1

Характеристики моделей соціальної політики

Модель	<i>Соціал-демократична</i>	<i>Корпоративістська</i>	<i>Ліберальна</i>
Політична основа	Широкий компроміс	Коаліція між роботодавцями та працівниками	Вільний ринок
Принцип надання послуг	Універсальний	За місцем роботи	За залишковим принципом (вибірковий)
Рівень державних витрат на соціальну сферу	Високі	Високі	Низькі
Ринок праці	Високий рівень зайнятості, висока платня	Низький рівень зайнятості, висока платня	Високий рівень зайнятості, низька платня

Різні підходи (наприклад, універсальний чи вибірковий) до соціальної політики віддзеркалюють домінуючі в країні ідеологію та політичні традиції. Системи соціального забезпечення багатьох країн тією чи іншою мірою відповідають описаним моделям. Скажімо, Австралія, Нова Зеландія чи Канада — ліберальній, Японія чи Швейцарія — корпоративній, Нідерланди чи Австрія — соціал-демократичній. Водночас сподівання громадян домогтися від державних служб більших благ мають тенденцію до зростання (вищий рівень освіти, більший обсяг безкоштовних медичних послуг), що суперечить економічному тиску, спрямованому на скорочення видатків на соціальне забезпечення, яке дає змогу національним економікам бути більш конкурентоспроможними на світовому ринку. Отже, індустріалізовані країни переживають зміни в своїй соціальній політиці, зумовлені, зокрема, уявленнями про те, який рівень витрат на соціальну сферу дозволить собі держава.

Деякі дослідники (Г. Голденберг, Р. Гудзон, Е. Уїльямс, У. Епштейн) стверджують, що глобалізація спричинює конвергенцію усіх моделей у бік неоліберального підходу [4, 5, 6], який передбачає мінімізацію державних витрат на соціальну сферу, плюралізм у наданні соціальних послуг, тобто розвиток приватного сектора в соціальній

сфері, тощо. Однак інші (П. Спікер, У. Лоренц, С. Вікурс, М. Піжл, М. Карі) вважають, що національні традиції соціального забезпечення продовжують відігравати важливу роль у прийнятті рішень стосовно соціальних питань і реалізації соціальних програм [7, 8, 9, 10]. Д. Розенберг доводить одвічність процесу глобалізації, що розпочався задовго до становлення капіталізму як суспільної формації [11].

Відомо, що глобалізація має і палких прихильників, і зятятих опонентів. Бо ж хіба можна однозначно відповісти на питання про сутність того, що насправді нині відбувається:

— *економізація політики чи політизація економіки, тиск світового капіталу на національні уряди чи використання впливу транснаціональних корпорацій для реалізації політичних цілей*: як співвіднести вимоги ВТО та Світового банку щодо приватизації медичних послуг і приватизації соціального страхування [12] із тиском американського та британського урядів на транснаціональні компанії в Нігерії задля демократизації влади в цій країні [13];

— *поглиблення безробіття через відтік капіталу в країни із дешевою робочою силою чи стимулювання становлення ринку праці в менш розвинених країнах*: вагомі соціальні видатки та відповідні податки зробили деякі галузі в економічно розвинених країнах неконкурентоспроможними, що спричинило не лише появу нових форм трудових відносин і зростання кількості безробітних, а й зумовило необхідність перегляду політики зайнятості, оплати праці, реструктуризації соціального забезпечення не на користь працюючих; тим часом у країнах, що розвиваються, завдяки появі нових підприємств та участі у світовому товарообігу зростає ВВП на душу населення та поліпшуються інші соціальні показники [14];

— *уніполаризація світу на американський кшталт чи його диверсифікація, визнання існування багатокультурності та поліетнічності*: поширення англійської мови, американської культури та підходів до управління в багатьох країнах, зокрема, неоліберального повороту в соціальній політиці, що на практиці означає скорочення державних соціальних програм. Водночас у США перестали розглядати американську націю як «плавильний котел», у якому мають асимілюватися всі етноси, повсюдно використовують іспанську мову; у Новій Зеландії відбувається відродження мови та традицій корінного населення — маорі; документи міжнародних організацій

обов'язково перекладаються на багато мов світу і т.ін., а деякі науковці [15] розглядають як домінуючий процес «креолізації» світового суспільства;

— *експонентне зростання обсягу інформації чи звуження особистісних комунікаційних каналів*: розвиток комп'ютерних технологій полегшив зв'язок та отримання свіжої інформації, утворивши, однак, комунікаційні сміттєзвалища та породивши вузькоспрямоване, споживацьке ставлення до спілкування з навколишнім світом.

Згадаємо також, що на наднаціональному рівні розробляються стратегії соціального розвитку для країн, які не відзначаються високими показниками людського розвитку [16]. Отже, відбувається не тільки глобалізація соціальних проблем, а й глобалізація підходів до їх розв'язання.

Глобалістські та антиглобалістські рухи оперують, зазвичай, одними й тими самими цифрами та даними, супроводжуючи їх протилежними коментарями. Однак становлення світоцілісності вже відбулося. Можна заперечувати принциповий вплив глобалізації на соціальну сферу, як це роблять деякі дослідники [17, 18], або пристати до думки про нерівномірність і неоднозначність впливу глобалізації на різні країни [19]. А можна погодитися з позицією інших [20, 21], що національну соціальну політику вже неможливо розглядати поза контекстом глобальних процесів і тенденцій, що вона вже не формується винятково національним урядом [22]. Відомий британський фахівець із соціальної політики Б. Дікон навіть стверджує, що на сучасному етапі світового економічного розвитку «будь-яка соціальна політика, що традиційно аналізувалася й реалізовувалась в межах однієї країни, набуває наднаціонального та транснаціонального характеру» [23].

Отже, питання трансформації моделей соціального забезпечення та впливу глобалізації на соціальну сферу залишається предметом наукових дискусій.

У цій статті розглянуто зміни, що відбулися в соціальній політиці різних країн світу останніми роками. Це дасть змоги не тільки описати сутність цих змін, а й розглянути їх вплив на моделі соціального забезпечення, які виокремлюють у теорії соціальної політики, і зробити висновки щодо певних глобальних процесів у соціальній сфері, а також щодо взаємозв'язку між процесами глобалізації та метаморфозами національних моделей соціального забезпечення.

Методологія дослідження

2002 року автором було проведено ґрунтовне дослідження соціальної політики дев'яти країн світу (country-by-country study), як розвинутих, так і тих, що розвиваються. Це дало змогу глибше поглянути на спільне та відмінне у макросоціальних процесах і тенденціях.

Вибір країн не був випадковим, а детермінувався географічним підходом і теоріями соціальної політики. Перші три із обраних країн — Великобританія, Швеція та Німеччина — являють собою приклади «класичних моделей» соціальної політики. Вивчення змін, що відбуваються в них, дає уявлення про розвиток і трансформацію різних європейських систем соціального забезпечення. США, Мексика та Бразилія — три економічних американських гіганти — мають різні ідеологічні погляди на суть і обсяг соціальних програм, спрямованих на поліпшення життя громадян держави, а тому різний рівень добробуту населення в цілому. Японія — країна азійського дива — перебуває на етапі крутого зламу свого економічного та соціального життя. Нова Зеландія — острови в Океанії поблизу Австралії — унікальна держава щодо соціальної політики. Адже саме там спромоглися свого часу створити «державу загального добробуту», саме там виникло егалітарне суспільство. Нігерія, славна нафтою, футболом та участю в миротворчій діяльності ООН, потерпає від усіх тих численних соціальних труднощів, які властиві африканським державам.

При проведенні дослідження використано документальний аналіз і системний підхід, який часто застосовують у порівняльних дослідженнях політики [24, 25, 26]. Тим більше, що соціальна політика, до якої відносять політику зайнятості, політику освіти, політику охорони здоров'я, житлову політику та політику соціального захисту, є певною мірою системою. Для неї важливі й формальні інститути, що відповідають за розроблення та реалізацію політичних заходів, й політичні партії, й зацікавлені групи, зокрема групи тиску, й взаємозв'язок між потребами, законами, службами, послугами, результатами.

Опрацьовані численні джерела, зокрема офіційна статистка, урядові документи, результати досліджень, бази даних й інформація національних і міжнародних організацій, дали змогу проаналізувати нинішню ситуацію в кожній із досліджуваних країн.

Сучасна соціальна політика у країнах різного ступеня розвитку

Представимо стисло ті ключові зміни, що відбулися в соціальній політиці досліджуваних країн, визначимо спільні тенденції.

У *Великобританії* триває орієнтація на «змішану» економіку; нинішня модель соціальної політики поєднує в собі як наслідки тетчерівської політики впровадження ринкових відносин у соціальній сфері, так і новітні спроби лейбористського уряду щодо поступового переходу до універсальності в окремих соціальних програмах. Останнім часом дедалі активніше почали перевіряти рівень нужденності для призначення соціальної допомоги. Наприклад, тепер прохач такої допомоги має пояснити причини, через які він не працює, довести своє право на допомогу й насамперед отримати консультацію стосовно пошуку нової роботи. Розвивається й ідея призначення додаткової пенсії, яку впровадили ще 1975 року, але від квітня 2001 року з'явилася ще й так звана «професійна пенсія», тобто ще одна форма соціального страхування.

Британська система соціальної політики узаasadжена в ідеї політичного курсу лейбористів, що отримав назву «Третього шляху». Він мав на меті відхід від традиційних лівих та правих ідеологічних поглядів і полягав у тому, що лейбористи враховували реалії глобалізації, постфрейдизму, гнучкі трудові стосунки, фрагментованість ринку та його орієнтацію на послуги. Концепція «моральності», проголошена в межах цього курсу, ґрунтувалася на сприянні розвиткові активної участі громадян у колективній діяльності, переосмисленні громадянства як забезпеченості належною роботою, встановленні взаємозв'язку між соціальними правами людини та її обов'язками. «Третій шлях» убачав у державі силу, яка захищатиме ефективні громади та волонтерські організації, заохочуючи їхнє зростання з тим, щоб вони самі розв'язували соціальні проблеми [27, 28].

У *Німеччині* уряд підтримує самозайнятість і тимчасову зайнятість, проголошує підвищення рівня страхових пенсійних і медичних внесків, оголошує медичну реформу, спрямовану на зменшення діяльності лікарняних кас (медичних страхових фондів) і розширення приватного сектора. Структурні реформи, зумовлені глобальними економічними та демографічними процесами, значною мірою вплинули на традиційну корпоративістську модель.

Соціальна політика у *Швеції*, яка вважалася «класичною» соціал-демократичною, нині інкорпорує в собі інструменти та заходи, властиві країнам із ліберальною та корпоративістською моделями соціального забезпечення. Відбувається, нехай і не надто популярний серед населення, але економічно зумовлений, перехід до соціального страхування, зокрема до приватних пенсійних рахунків, виплат, що залежать від трудового стажу, і заміна частини універсальних програм соціальної допомоги адресними. І все ж шведи загалом задоволені своєю системою соціального захисту, високими стандартами життя та однією з найвищих у світі очікуваною тривалістю життя.

У *США* модель соціальної політики прийнято називати ліберальною чи навіть «ультра-ліберальною» [29], бо вона спирається на таку цінність, як індивідуалізм, — або «залишковою» (residual), оскільки, як зазначалося, держава надає лише мінімальну допомогу. При цьому ставлення до отримувачів допомоги (нужденних) є доволі стигматизуючим. Хоча відомий британський фахівець із соціальної політики П. Спікер розцінює американську модель як «плюралістичну» [30], оскільки вона поєднує різнопланові державні, місцеві, комерційні та благодійні соціальні програми. Нині в цій країні поглиблюється лібералізація соціального забезпечення, скорочується фінансування соціальних програм, лунають дебати з приводу комерціалізація соціального страхування, передусім пенсійного. Серед інших явищ варто назвати відмову від впровадження обов'язкового медичного страхування, яке б забезпечило універсальний доступ до медичних послуг, а також погіршення економічної ситуації та зростання безробіття. Хоча в моделі соціальної політики США й не відбулося надто радикальних змін, як це спостерігають в інших країнах, а лише поглибилися її «залишковості», проте американські вчені не беруться прогнозувати розвиток соціальних програм на найближчу перспективу [31, 32], особливо з огляду на нинішній економічний спад, скорочення видатків на соціальну сферу та прагнення відігравати роль «світового жандарму».

Мексика й далі потерпає від економічної та соціальної поляризації, зuboжіння значної частини своїх громадян, дисбалансу на ринку праці, нерозв'язаних етнічних проблем. Модель соціальної політики в країні була й залишається сегментованою (з певними елементами корпоративізму, успадкованими від Іспанії) [33]. Хоча уряд визнає існування суттєвої нерівності між різними етнічними групами, регіонами та поколіннями, проте він наголошує, що йому бракує ресурсів для по-

силення соціальних програм, спрямованих на адресну допомогу найбіднішим верствам населення, зокрема, на подолання бідності, на поліпшення освіти, житлових умов, охорони здоров'я, на розвиток сільської місцевості.

У *Бразилії* — світовому гіганті, який посідає п'яте місце у світі за населенням і входить до десятки економічно надпотужних країн, — система соціального забезпечення є фрагментованою [34], а численні соціальні проблеми залишаються нерозв'язаними. Модель бразильської соціальної політики належала до корпоративістської, але поступово вона перетворюється на «контрактну» [35], бо дедалі більше послуг надають недержавні інституції. Новий лівий уряд, обраний восени 2002 року, пообіцяв мільйонам бідних бразильців заможність і швидке впровадження соціальної реформи — і все це в державі зі слабким внутрішнім ринком, скороченням інвестицій, з інфляцією, залежністю від позик Світового банку й величезним зовнішнім боргом, корупцією, занепадом високотехнологічних галузей.

Японія залишається однією з найбагатших найпродуктивніших і найосвіченіших країн світу. Водночас зміна укладу життя, не останньою чергою під впливом глобалізації, зростання в суспільстві частки людей похилого віку, різке погіршення соціально-економічного стану частини японців, складний психологічний клімат у суспільстві свідчать про те, що в XXI століття Японія входить з проблемами, які зумовлюють необхідність переосмислення концепції «суспільства загального добробуту» та модифікацію, якщо не реформування, моделі соціального забезпечення, яке раніше вважали корпоративістським або навіть «конфуціанським» [36], тобто орієнтованим на допомогу в родині. Упровадження 2000 року спеціального страхування на випадок довготривалого догляду в похилому віці призвело до перегляду концептуальних основ організації соціальних послуг.

У *Новій Зеландії* неоліберальний поворот у соціальній політиці відбувся швидше та радикальніше, аніж у будь-якій іншій розвиненій країні світу. Лейбористи, які свого часу здійснили соціальний експеримент із упровадження повного державного регулювання соціальної сфери, що створило в країні «аномальну» модель соціальної політики, вдалися до ще одного кроку, що майже перетворив новозеландську модель на залишкову [37]. На пам'яті одного покоління відбувся перехід від повного державного соціального забезпечення до його майже цілковитої приватизації, змінилися ідеологічні наста-

нови й проголошено більшу особисту відповідальність за власне майбутнє. І хоча новозеландські економічні показники й демографічні тенденції не вселяють особливого оптимізму щодо кардинального поліпшення соціально-економічного становища в країні, рівень та якість життя в країні є високими за міжнародними стандартами.

У *Нігерії* економіка залишається недостатньо розвиненою: товарний сектор працює переважно на експорт, а сільське господарство все ще має ознаки традиційного напівнатурального. І хоча нафтові родовища приносять країні величезні прибутки, країні далеченько до процвітання: політична нестабільність, масові вбивства, релігійна та етнічна ворожнеча, військові перевороти, корупція, непотизм, жакхливі епідемії, відсутність програм соціального забезпечення — ось якою є реальність цієї найнаселенішої держави в Африці. Такі моделі соціальної політики інколи називають «соціальним нігілізмом» або «западом системи добробуту» [38]. Серед тенденцій можливого розвитку системи соціального захисту в цій країні можна відзначити орієнтацію на програми індивідуального соціального страхування та надання соціальних послуг у громаді.

Наведемо також деякі показники, які характеризують ступінь соціального розвитку досліджуваних країн (табл. 2). Зауважимо при цьому, що в різних джерелах наводяться неоднакові дані щодо чисельності робочої сили, рівня безробіття та рівня бідності, особливо це стосується країн із невисоким рівнем людського розвитку. Наприклад, у Мексиці, попри невисокий офіційний рівень безробіття, серед усіх працюючих лише третина мають стабільну роботу, а відтак і охоплені соціальним страхуванням. За даними Світового банку, 22% населення Бразилії працюють без формального трудового контракту, 37% — самозайняті, 15% — економічно неактивні [39].

Висновки

Проведене дослідження дає змогу констатувати, що в різних країнах існують спільні тенденції, а саме: розпочалася ерозія «класичних» моделей соціального забезпечення й традиційних поглядів на соціальну політику та надання соціальних послуг, орієнтація на роботу в громаді, посилення ролі наднаціональних утворень, яке виявляється в спробах уніфікувати соціальну політику розвинених держав і підштовхнути національні уряди країн, що розвиваються, до впро-

Таблиця 2

Соціальні індикатори досліджуваних країн

Індекс людського розвитку	Країна	Чисельність населення (у млн), 2000 рік	Щорічний приріст населення (%) 1975–2000 рр.	Населення старше 65 років (% від усього населення), 2000 рік	Смертність немовлят віком до одного року (на 1000 народжених живими)	ВВП на душу населення (у доларах США)	Коефіцієнт Джині	Рівень безробіття (% від робочої сили)
<i>Країни із високим людським розвитком</i>								
2	Швеція	8,8	0,3	17,4	3	24 277	25,0	4,7
6	США	283,2	1,0	12,3	7	34 142	40,8	4,0
9	Японія	127,1		17,2	4	26 775	24,9	4,7
13	Велко-британія	59,4	0,2	15,8	6	23 509	36,1	5,5
17	Німеччина	82,0	0,2	16,4	4	25 103	30,0	7,5
19	Нова Зеландія	3,8	0,8	11,7	6	20 070	немає даних	6,0
<i>Країни із середнім людським розвитком</i>								
54	Мексика	98,9	2,1	4,7	7	9 023	51,9	2,2
73	Бразилія	170,4	1,8	5,1	32	7 625	59,1	6,4
<i>Країни із низьким людським розвитком</i>								
148	Нігерія	113,9	2,9	3,0	74	896	50,6	28,0

вадження таких соціальних програм, які б забезпечили базові потреби населення. Проте водночас світ був і залишається розмаїтим і багатогранним, навіть у соціальній сфері.

Аналіз ситуації в дев'яти країнах також засвідчив, наскільки соціальна політика чутлива до загального політичного контексту та історичних чинників, що його зумовлюють. Особливо це очевидно, якщо розглядати зміни в країнах, що розвиваються.

Проведене дослідження утвердило в думці про те, що соціальну політику не можна розглядати як похідну від політики економічної. Зокрема, приклади Мексики, Бразилії, Нігерії свідчать: сам по собі економічний потенціал чи природні багатства не спричиняють соціального розвитку. Звісно, багатші країни можуть дозволити собі виділити більше ресурсів на соціальні програми, але лише в тому разі, якщо такий перерозподіл прибутків ідеологічно та суспільно прийнятний. Зрештою, найбільші витрати на соціальну сферу (Швеція, Нова Зеландія) мають далеко не економічно найпотужніші країни (США, Японія). Домінантою моделі соціальної політики, в основу якої покладено цінності соціальної справедливості, виступала й виступає повага до прав людини, зокрема до її права на соціальне забезпечення та гармонійний розвиток.

Як сучасну тенденцією практично в усіх досліджуваних країнах можна виокремити збільшення уваги до проблем освіти та зростання інвестування в систему освіти. Розвиток новітніх інформаційних і промислових технологій вимагає від працівників певних знань та навичок, сприяє зменшенню потреб у низькокваліфікованій праці, що потребує відповідних змін у соціальній політиці.

Започаткований Рональдом Рейганом і Маргарет Тетчер неоліберальний поворот у політиці, який безпосередньо вплинув на підходи в соціальній політиці, оскільки був орієнтований винятково на економічний ефект, не отримав послідовного продовження. Світом почала блукати ідея «Третього шляху, яка перешкоджає повній неолібералізації соціальної політики. Нині життя країн вимірюється як за економічною потужністю, так і за рівнем людського розвитку.

Незважаючи на активну роль міжнародних організацій у стандартизації соціальної сфери, ситуація в кожній країні залишається певною мірою унікальною, детермінованою не лише зовнішніми, а й внутрішніми чинниками.

Подальші наукові розвідки

Нині навряд чи знайдеться людина, яка з упевненістю може визначити, якою є нинішня модель української соціальної політики й чи існує вона взагалі.

З одного боку, Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, ухвалені 1998 року, свідчать про орієнтацію на німецько-французьку корпоративістську модель, що ґрунтується на примусовості страхування від соціальних ризиків і фінансуванні багатьох соціальних програм з коштів страхових фондів. З іншого боку, активно впроваджені програми адресної соціальної допомоги (житлові субсидії, грошова допомога малозабезпеченим сім'ям) є даниною ліберальній, передовсім американській, моделі. Такі нововведення в українській соціальній політиці, до речі, активно підтримувалися американськими донорськими організаціями. Тоді як Конституція України — у дусі соціал-демократичних документів — оптимістично стверджує, що саме держава бере на себе всі зобов'язання щодо повноцінного соціального забезпечення кожного громадянина. Між тим, темпи захворюваності на ВІЛ/СНІД в Україні випереджають європейські, середній рівень пенсій ледь дотягує до одного долара на добу — показника крайньої бідності, яким оперують міжнародні організації для оцінки якості життя, передовсім у найбідніших, наприклад африканських, країнах. Українська економіка своєю тінізацією та прихованою, напівлегальною зайнятістю нагадує азійську, а система соціальних послуг своєю сегментованістю та нерівністю доступу — латиноамериканську. Можливо, саме через невизначеність того, якої саме моделі ми прагнемо в Україні, якими мають бути її політичні та соціальні цінності, так довго буксують реформи у соціальній сфері?

Україні варто придивитися до розмаїтого світового досвіду та глобальних тенденцій. І нарешті спробувати побудувати замість еkleктичної пострадянської нової моделі сучасної соціальної політики, що відповідало б її демографічній, культурній та економічній ситуації. Така перспектива вимагає глибшого осмислення наслідків для України тих змін, що відбуваються у відомих моделях соціальної політики, потребує аналізу альтернативних шляхів реформування української системи соціального захисту, врахування сучасних досягнень у впровадженні ефективних механізмів перерозподілу прибутків і надання соціальних гарантій в умовах посилення економічної глобалізації.

Подяка

Зібрати матеріали для цієї статті частково вдалося завдяки **Junior Faculty Development Program**, фінансованої Бюро освітніх та культурних справ Державного Департаменту США, що діє в рамках Закону Фулбрайта-Нейса від 1961 року та адмініструється АСТРА/ACCELS. Проте викладені тут погляди є авторськими й не відбивають політику американських організацій, які надали грант для стажування в США.

Використана література та джерела інформації

1. *Gissinger R., Gleditch N.P.* Globalization and Conflict: Welfare, Distribution and Political Interests // *Journal of World-Systems Research*. — Vol. V. — 1999. — № 2. — P. 156.
2. *Annan K.* The Bottom Line is Hope // *Financial Times*. — 2002. — 3 February.
3. *Esping-Andersen G.* *Three Worlds of Welfare Capitalism*. — Princeton: Princeton University Press, 1998. — P. 32.
4. *Goldberg GS.* Diminishing Welfare: Convergence toward a Liberal Model? // *Diminishing Welfare: A Cross-National Study of Social Provision* / ed. by Goldenberg G., Rosenthal M. — Westport, Connecticut and London: Auburn House, 2002. — P. 342-343.
5. *Hudson R., Williams A. M.* Re-Shaping Europe: The challenge of new divisions with homogenized political-economical space // *Rethinking European welfare: transformation of Europe and social policy* / ed. by Fink J., Lewis G., Clarke J. — London, Thousand Oaks and California: Sage, 2001. — P.42.
6. *Epstein W. M.* *American policy-making welfare as ritual*. — Lanham, Boulder, New York and Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, 2002. — P. 2.
7. *Spicker P.* Introduction to Social Policy: On-line textbook, 2001. — <http://www2.rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/policy.htm>.
8. *Лоренц У.* Соціальна робота в змінюючійся Європі. — К.: Асоціація психіатрів України, 1997. — 199 с.
9. *Weekers S., Pijl M.* Home Care and Care Allowance in the European Union. — Netherlands: NLZW, 1998. — 288 p.
10. Kari M. Meeting with EU social policy: The experience of a new Member State. — Antwerpen-Apeldoorn: Maklu, 1998. — 272 p.
11. *Rosenberg J.* *The Follies of Globalization Theory*. — London and New York: Verso, 2000. — 205 p.

12. *Deacon B.* Socially responsible globalization: The challenge for social security. Paper of the Year 2000 International Research Conference on Social Security. — Helsinki, 2000. — P. 7.
13. *Aborisade O., Mundt R.* Politics in Nigeria. — New York: Longman, 2002. — P. 56.
14. Human Development Report: Deepening Democracy in a Fragmented World. — New York, Oxford: Oxford University Press, 2002. — P. 175.
15. *Meny Y.* Five (Hypo)theses on Democracy and its Future // The Global Third Way Debate / ed. by Giddens A. — Cambridge: Polity, 2001. — P. 260.
16. UN Millennium Development Goals. — <http://www.un.org/millennium-goals/index.html>.
17. *Swank D.* Global Capital, Political Institutions, and Policy Changes in Developed Welfare States. — Cambridge: University Press, 2002. — P. 275.
18. Social Contract under Stress: The Middle Class of America, Europe and Japan at the Turn of the Centure / ed. by Zunz O., Schoppa L., Hiwatari N. — New York: Russel Sage Foundation, 202. — P. 325.
19. Коваль І. Глобалізація, загальна безпека і безпека в Україні // Україна в сучасному світі: Конференція випускників програм наукового стажування у США. — К.: Стилос, 2003. — С. 153.
20. *Prior P.M., Sykes R.* Globalization and the European Welfare States: Evaluating the Theories and Evidence // Globalization and the European Welfare States: Changes and Challenges / ed. by Sykes R., Palier B. and Prior P.M. — Hampshire and New York: Palgrave, 2001. — P. 196-202.
21. *Cordoso F.H.* Charting a New Course: The Politics of Globalization and Social Transformation. — Lahman: Rowman and Littlefield Publishers, 2001. — P. 257-260.
22. *Лакіза-Сачук Н.* Глобалізація і проблема формування соціальної політики в Україні // Україна в сучасному світі: Конференція випускників програмнаукового стажуванняуСША. — К.: Стилос, 2003. — С. 312.
23. *Дікон Б., Халс М., Станс П.* Глобальна соціальна політика: Міжнародні організації та майбутнє соціального добробуту. — К.: Основи, 1999. — С. 16.
24. *Garson D. G.* Political Science Methods. — Boston: Holbrook Press, 1976. — 540p.
25. *Almond G. A.* Political Theory and Political Science // Contemporary Political Science: Toward Empirical Theory / ed. by I. S. Pool. — New York: McGraw-Hill Book Co., 1967. — P. 1-21.

26. *Johnson J. B., Joslyn R. A.* Political Science Research Methods (2d ed.). — Washington: Congressional Quarterly, 1991. — 407 p.
27. *Amin A., Cameron A., Hudson R.* Placing a Social Economy. — London and New York: Routledge, 2002. — P. 22-24.
28. *Stoker G.* Life is a Lottery: New Labour's Strategy for the Reform of Developed Governance // Public Administration. — 2002. — Vol. 80. — N. 3. — P. 417-421.
29. *Goldberg G. S.* Ibid. — P. 345.
30. *Spicker P.* Ibid.
31. *Galston W., Kamarck E.* Five Realities That Will Shape 21st Century US Politics // The Global Third Way Debate / ed. by Giddens A. — Cambridge: Polity, 2001. — P. 100-101, 109.
32. *Herrick J., Midley J.* The United States // The State of Social Welfare: The Twentieth Century in Cross-National Review / ed. by Dixon J., Scheurell R. — Westport and London: Praeger, 2002. — P. 212.
33. *Camp R.A.* Politics in Mexico: The Democratic Transformation. — New York and Oxford: Oxford University Press, 2003. — P. 24.
34. *Draibe S. M.* Brazil // The Twentieth Century in Cross-National Review / ed. by Dixon J., Scheurell R.P. — Westport and London: Praeger, 2002. — P. 43.
35. *Fleury S.* The Social Protection Model in Latin America // Reshaping Health Care in Latin America: A Comparative Analysis of Health Care Reform in Argentina, Brazil, and Mexico / ed. by Fleury S., Belmartion S., Baris E. — <http://www.idrc.ca/Eooks/focus/923/stcut.html>.
36. *Jones C.* The Pacific Challenge: Confucian Welfare States // New Perspectives on the Welfare State in Europe / ed. by Jones C. — London and New York: Routledge, 1993.
37. *Cheyne C., O'Brien M., Belgrave M.* Social Policy in Aotearoa New Zealand: A Critical Introduction. — Auckland: Oxford University Press, 1997. — P. 41.
38. *Дікон Б., Халс М., Станс П.* Там само. — С. 280.
39. *Melo M.* Brazil: Gains and Losses in the Favelas // Voices of the Poor: From Many Lands. — New York: Oxford Press, 2002. — P. 365.
40. Human Development Report. — P. 162-204.
41. The World Factbook 2002 // CIA Web-page. — <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook>.